

Kriminella tankemönster

För att stå ut med att begå brottsliga handlingar utvecklar en person med kriminell livsstil tankemönster för att skydda sitt samvete. Dessa kriminella tankemönster handlar ofta om att lägga ifrån sig ansvar för sina handlingar. Tankemönstren lärs in tidigt på de slutna ungdomshemmen. I vuxen ålder och efter ett antal anstaltsvistelser, är de fullt utvecklade och integrerade med personen.

Tankemönstren kan se ut som nedan:

"Min kriminalitet drabbar ingen, de får ändå ut det på försäkringen."

"Är man så dum att man lämnar kvar nycklarna i bilen får man skylla sig själv om man blir bestulen."

"Väljer man att arbeta som polis eller på bank får man räkna med att utsättas för hot och våld."

"Om inte sådana som jag fanns skulle inte sådana som ni (poliser, advokater och socialarbetare) ha några arbeten."

"Jag stjal aldrig av fattiga, barn och gamla."

"Jag stjal aldrig i barnkammaren."

"Det värsta jag vet är pedofiler, våldtäktsmän och kvinnomisshandlare."

"Om inte samhället skapade olyckliga människor skulle ingen köpa droger. Jag har aldrig tvingat någon att köpa narkotika."

"Vilka är dom verkliga brottslingarna i samhället, titta på Skandischeferna..."

"Alla begår brott. Svensson är också kriminell (hembränt, svartjobb, skattefiffel...). Har Du aldrig kört för fort någon gång...?"

"Jag har inget annat val än att vara kriminell."

I påverkansprogram mot kriminalitet ifrågasätter man dessa kriminella tankemönster. Hur ens kriminella beteende som ringar på vattnet drabbar oskyldiga människor. Hur man försvarar sitt beteende genom att hänvisa till allt gott man också gör. Man återför ansvaret till individen.

Bergström (2004) skriver: *"De använder de kriminella tankemönstren för att slippa känna. Att utmana de kriminella tankemönstren kommer alltså, om det fungerar, att väcka upp slumrande skuld känslor."*

De flesta personer med kriminell livsstil är inte psykopater. De flesta kriminella har alltså samvete. De skyddar sitt samvete genom kriminella tankemönster. (Nämnas bör att även psykopater använder dessa tankemönster, men inte för att skydda något samvete.)

Narkomaner försörjer oftast sitt missbruk genom kriminalitet. Drogerna dövar till en del dåligt samvete, men det krävs också kriminella tankemönster. Bakom finns oftast både skam och skuld.

”De flesta missbrukare har normala samvetsfunktioner, får dåligt samvete och mår psykiskt dåligt när de tänker på vad de gjort för att komma över pengar till missbruket. Deras antisociala sätt att leva, att ha svikit föräldrar och barn, är inte en bekymmerslös del i deras liv och handlingarna står i motsats till den egna etiken och moralen.” (Fridell, M; Jansson, I 2003)

*

För en del personer med kriminell identitet är spänningen i kriminaliteten av stor vikt. Man söker adrenalinkicken. I bankrånet, biljakten, villainbrotten. Och personen kan vilja öka spänningen efterhand.

”Toleransökningen tar sig olika uttryck. Villainbrott där ägaren inte är hemma förlorar i spänning, tjuven föredrar villor där någon ligger och sover. Det finns till och med de som ökar dosen ännu mer: de tassar runt i sovrummet där familjen ligger och sover.” (Bergström 2004)

Förutom de kriminella tankemönstren och spänningssökandet, finns ofta en inlärningsfaktor i kriminaliteten. Även efter tio års hederligt leverne, är det vanligt förekommande att personen ser brottstillfällen. *”Om du går ut på en halvtimmepromenad här utanför ser du lekande barn, solen som skiner, söndagsflanerande människor... Jag ser tjugo brottstillfällen.”* Biltjuven sneglar in i bilarna han går förbi, har någon lämnat nycklarna kvar, finns något i baksätet. Andra ser betydligt större brottsmöjligheter.

Observera att detta att en person ser brottstillfällen, inte behöver innebära att personen har för avsikt att utföra brotten. När missbrukaren kommer in på nätverksmötet på socialkontoret, täcker han automatiskt av var alla har sina mobiltelefoner. Detta innebär dock inte med nödvändighet att han tänker stjäla dem.

*

Tidigare har man ofta kopplat ihop kriminaliteten med narkotikaberoendet. Bli personerna drogfri upphör också kriminaliteten. Idag vet vi att så är det bara för vissa personer. Andra har betydligt lättare att sluta med narkotikan, än kriminaliteten. Kriminaliteten kan ha föregått narkotikamissbruket. Och ett återfall i missbruk kan inledas med en periods kriminella handlingar. Ytterligare en grupp har enbart en kriminell livsstil, utan någon missbruksproblematik.

Kriminalitetens betydelse för en person kan behöva undersökas i sig, för att finna rätt rehabiliteringsinsats. Bergström (2004) skriver: *”En kriminell person som lärs upp till mekaniker kan förväntas utvecklas till en kriminell mekaniker.”*

*

Många gånger kan omgivningen gå in och förstärka den kriminelles tankemönster. T ex att personen inte har några valmöjligheter. Socialsekreterare, frivårdsinspektörer, övervakare, journalister, har ofta lätt att överföra ansvaret från individen till samhället och strukturella orsaker. Ett resonemang som givetvis också är väsentligt att föra. Men i direktkontakt med kriminella kan resonemang som fokuserar på strukturella orsaker till kriminaliteten, få effekten att ansvarsbefrielsen ökar.

*

Ur polisens rapport *Rekrytering till kriminella gäng*:

”Sannolikheten att sjuttonåringen väljer ett liv utanför de kriminella gängen är väldigt liten. Läger man dessutom till det stora avstånd som finns mellan honom och samhället kan man fråga sig om han egentligen har några möjligheter att välja?” (Polismyndigheten i Västra Götaland 2004)

Alla människor har inte samma valmöjligheter. Är man född i Hovås eller på Östermalm har man helt andra förutsättningar i livet, än om man vuxit upp i Biskopsgården eller Tensta.

Valmöjligheterna är alltså mer eller mindre begränsade. Men detta innebär nu inte att man inte har några valmöjligheter alls. Att man är uppvuxen i Hammarkullen eller Hjällbo innebär alltså inte att man behöver pressa restaurangägare på pengar, begå grova narkotikabrott eller skjuta folk i knäskålarna. De flesta ungdomar som bor i dessa stadsdelar gör också sitt absolut bästa under de omständigheter de växer upp i. De försöker sköta sin skola, de passar småsyskonen och hjälper till hemma, de försöker hitta extraarbete vid sidan av skolan när de blir äldre.

De flesta av dessa ungdomar skulle se det som en förolämpning att höra att de inte har några andra val i livet än att gå med i ett kriminellt gäng. Och de flesta ungdomar känner att de blir respekterade, inte när man håller med om deras kriminella tankemönster, utan när man ifrågasätter dem.

*

I Göteborgs Posten 030522 intervjuas intagna på KVA Högsbo. Rubriken på artikeln är: *Kriminella vill stoppa äldrebrotten.*

”Fångarna på Högsboanstalten har fått nog av vissa kriminella. – Vi känner en avsky mot dem som rånar äldre, säger Jimmy. - Om jag ser någon slå ner en gamling för att ta hennes väska med 200 kronor i, då ingriper jag stenhårt. De äldre ska känna sig trygga, ska kunna gå ut på kvällarna. Det här sätter väldigt djupa spår hos de äldre.

De synliga skadorna är de minsta, säger Jimmy på bred göteborgska.”

”Vad tycker ni är godtagbara brott? - Ekonomiska brott, rån mot banker och postkontor som ändå får tillbaka sina pengar, narkotikabrott och i vissa fall misshandel av personer som förtjänar en omgång, säger Jimmy. – Så länge som man inte gör något som skadar en annan person, säger Martin.”

*

Vid intervjuer med medlemmar i kriminella gäng, betonar de ofta att de aldrig skadar kvinnor och barn. När reportern påtalar att oskyldiga har skadats, blir svaret att i krig dödas ibland oskyldiga människor. ”Vi är de första att beklaga detta.”

Vad som är väsentligt är att inte öka på romantiseringen och den sentimentalitet som gängmedlemmarna vill förknippas med. Att betona att det är vanliga arbetare som skadas av gängens verksamhet. Caféägare som kämpar och sliter för sin överlevnad tvingas betala beskyddarpengar till de kriminella nätverken. Jämför med maffian i Italien. Vilka är det som drabbas? Vanliga människor som går upp halv fem på morgonen, lämnar barnen på dagis och står åtta timmar på fabriken och arbetar. Det är de som drabbas av höjda försäkringspremier. Det är de som drabbas av inbrott, rån och stölder utförda av personer som maffian sålt narkotika till. Det är deras barn som blir narkomaner.

(Narkotikaförsäljare brukar invända att de aldrig säljer till barn. Detta är nästan alltid sant. Det är en myt att narkotika försäljs av langare i skåpbilar utanför skolgårdarna. Narkotikan sprids i experimentstadiet, förälskelsefasen, så gott som alltid från kamrat, oftast jämnårig, till kamrat. Men någonstans har självklart den som sprider fått narkotikan ifrån.)

Kriminella personer uppträder ofta väldigt trevligt för att leva upp till bilden att de är hedervärda om än ohederliga personer. (”Min kriminalitet drabbar ingen oskyldig”) De kan dricka två öl på krogen, betala med en femhundredalapp och ge det som blir över i dricks. De är beroende av goodwill från vanligt folk, t ex kvinnor de umgås med som inte är medlemmar i gängen, för att kunna upprätthålla sin status. Eller personer som besöker deras fester utan att själva vara kriminella. (”De var ju riktigt trevliga...”) När vanliga människor frågar sig var pengarna kommer ifrån och inte ger bekräftelse, rubbas gängmedlemmarnas självbild.

En stämplingsteoretiker skulle kanske säga att man bör behålla kontaktytorna och inte driva de kriminella längre in i subkulturen och den kriminella identiteten. Jag skulle spontant säga att stämplingsteoretikern har fel. Men frågan är svår. (Skall man låta den kriminelle ungdomen vara kvar i fotbollslaget, så länge han inte stjäls i omklädningsrummet?) Möjligen kan man säga att man skulle behålla kontakten, men samtidigt säga ifrån vad man tycker. Något som i praktiken ofta är en närmast omöjlig balansgång.

*

Riksförbundet för kriminalvårdens humanisering, KRUM, bildades 1966. KRUM finns inte kvar längre, organisationen upphörde 1984. Idag finns klientorganisationen Kriminellas revansch i samhället, KRIS. Det finns likheter mellan KRUM och KRIS, t ex besöken på anstalter, att förbereda inför frigivning och hämta vid muck. Men det finns också stora skillnader. KRUM betonade strukturella orsaker till kriminaliteten. I KRUM fanns också många gånger en gränslöshet, man tog hem till sig kriminella missbrukare efter frigivning. De fick fortsätta droga medan man diskuterade politiska orsaker till kriminaliteten och drogmissbruket med dem. KRIS betonar mer det personliga ansvaret, hederlighet och nolltolerans till droger, t ex i sina lokaler.

Ibland hör man personer som var socialarbetare eller på annat sätt aktiva i klientorganisationer på 1970-talet säga: "Det var så på den tiden". Apropå den naivitet och gränslöshet som många gånger skadade de personer man ville hjälpa. Nämnas bör då att även på 1970-talet fanns organisationer som stod för ett annat förhållningssätt.

*

Bör man alltid konfrontera de kriminella tankemönstren? Nej, var sak har sin tid. Ibland kan det för ens egen skull känna bra att ta diskussionen, andra gånger kan det skada mer än det hjälper. Men man bör inte gå in i tankemönstren och förstärka dem. T ex genom att bedriva medberoendejournalistik och göra kriminella gängmedlemmar till arbetarklassens hjältar.

Däremot är det min uppfattning att efter några månaders drogfrihet, så upplever de flesta narkomaner en lättnad när man tar upp med dem frågan om de ser brottstillfällen, har kriminella tankar, saknar spänningen etc. Detta under förutsättning att man inte moraliserar, utan ser det som något naturligt som man måste arbeta med, och kanske också ibland - leva med.

Litteratur

Adamson, M; Grip, L; Modig, C; Nestius, H (2004): *När botten stack upp. Om de utslagnas kamp för frihet och människovärde*. Gidlunds.

Självutlämnande, lärorika och ibland avskräckande texter om de s k klientrörelsernas tillkomst: KRUM, ALRO, RFHL m fl.

Ahl, K (1974): *Grundbulten*. Bokförlaget Prisma.

Klassisk roman om kriminalitet. Fortfarande mycket läsvärd. Grundbulten är skriven av Lasse Strömstedt och Christer Dahl. Observera att slutet, det starka revolutionära talet (vilka är de verkliga brottslingarna i samhället?), är borttaget i senare upplagor. Jag har aldrig sett detta kommenteras. En gissning är att det har att göra med att Lasse Strömstedt och Janne Mattsson bytte uppfattning om beroendets dynamik, genom en uppmärksam debattartikel i DN 1977. Både Strömstedt och Mattsson hade eget missbruk och kriminalitet bakom sig.

Aneröd, R (2004): *Löftet. En roman om den understa världen*. Leopard.

Mest utlånade boken på Tidaholmsanstalten det året boken utgavs. På Hinseberg var samma år Marianne Fredrikssons böcker mest utlånade.

Bergström, G (2004): *Kriminalitet som livsstil*. Mareld.

För den som vill fördjupa sig i ämnet. Ovanstående text bygger till stor del på Bergströms bok. *Kriminalitet som livsstil* används även som grund för påverkansprogram som KRIS driver.

Fridell, M; Jansson, I (2003): *Psykisk och somatisk belastning hos tvångsvårdade kvinnor*. Statens institutionsstyrelse.

Lappalainen, T (1993): *Maffia*. Bokförlaget Fischer & co.

Polismyndigheten i Västra Götaland (2004): *Rekrytering till kriminella gäng*.

Läsvärd rapport, trots min invändning i ovanstående text.

Copyright © Jan Eriksson 2005